

## СЕКЦІЯ 5

# РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 334.02:332.1

**Герасимчук З.В.***доктор економічних наук, професор,  
Вища школа міжнародних стосунків та суспільних комунікацій у Хелмі***Свида І.В.***кандидат економічних наук, докторант,  
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського*

### СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ УПРАВЛІННЯ СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Визначено сучасні стратегічні імперативи управління стійким розвитком регіону. Диференційовано програмні цілі стійкого розвитку регіону з метою комплексного й системного вирішення соціо-еколого-економічних проблем територій. Стратегічні імперативи управління стійким розвитком регіону на перспективу будуть пов'язані зі становленням зеленої економіки.

**Ключові слова:** стійкий розвиток регіону, стратегічні імперативи, диференціація, комплексне та системне управління, зелена економіка.

#### Герасимчук З.В., Свида І.В. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ИМПЕРАТИВЫ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА

Определены современные стратегические императивы управления устойчивым развитием региона. Дифференцированно программные цели устойчивого развития региона с целью комплексного и системного решения проблем территорий. Стратегические императивы управления устойчивым развитием на перспективу будут связаны со становлением зеленой экономики.

**Ключевые слова:** устойчивое развитие, стратегические императивы, дифференциация, комплексное и системное управление, зеленая экономика.

#### Gerasimchuk Z.V., Svida I.V. STRATEGIC IMPERATIVES MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION

The modern strategic imperatives of management of sustainable development of the region are determined. The goals of sustainable development of the region are differentiated for the purpose of complex and systematic solution of socio-ecological and economic problems of territories. Strategic imperatives for managing sustainable development in the future will be linked to the emergence of a green economy.

**Keywords:** sustainable development of the region, strategic imperatives, differentiation, complex and system management, green economy.

**Постановка проблеми.** Перехід регіонів України на засади стійкого розвитку потребує наукового обґрунтування теоретичних і прикладних аспектів стратегічного управління. Стійкий розвиток регіону – це результат стратегічного управління. Завдання ускладнене тим, що стійкий розвиток регіону – це багатогранне поняття, а управління задля його досягнення вимагає виокремлення стратегічних імперативів. Стратегічними імперативами виступають домінуючі на певний період часу пріоритети, яким підпорядковані стратегічні цілі, спрямовані на досягнення результату. Тому, з одного боку, виникає необхідність у системному підході до визначення стратегічних імперативів управління стійким розвитком регіону, з іншого боку, враховуючи необхідність комплексного вирішення соціо-еколого-економічних проблем територій, з'являються складнощі у виокремленні першочергових імперативів (пріоритетів) управління задля досягнення стійкого розвитку регіону.

Інституціональною та методологічною передумовою для виокремлення стратегічних імперативів управління стійким розвитком регіону мають стати затверджені на міжнародному та загальнонаціональному рівні документи, що містять імперативи (від лат. imperativus – владний), які мають дотримуватися у своїй системності та комплексності при здійсненні стратегічного управління. Якщо в результаті опрацювання наукових джерел можна виділити окремі положення, потрактувати їх або вказати на дискусійні моменти, то імперативи носять обов'язковий

характер, якого необхідно дотримуватися весь час у процесі досягнення стійкого розвитку регіону. У нашому дослідженні такими документами стануть «Глобальні Цілі сталого розвитку» [1], затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 25.09.2015 р. на саміті ООН з питань сталого розвитку та Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [2], затверджена Урядом України 15.09.2017 р. на період 2016–2030 рр.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Науковці активно досліджують стійкий розвиток, серед них: Гребенюк Н.В., Крисак А.І., Міщенко В.С., Тихонов А.Г., Феденко В.П., Шостак Л.Б. та інші. З результатами їх досліджень та авторським баченням досягнення стійкого розвитку регіону можна частково погодитися або обґрунтовано не погодитися. Акцент у працях вчених робиться в основному на необхідності досягнення стійкого розвитку, але залишається поза увагою цілий ряд комплексного розв'язання соціо-еколого-економічних проблем територій, не вироблений також системний підхід до процесу забезпечення побудови стійкого розвитку регіону на перспективу.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є визначення стратегічних імперативів управління стійким розвитком з врахуванням необхідності комплексного вирішення соціо-еколого-економічних проблем територій. Системний підхід до визначення стратегічних імперативів здійснюється на основі Глобальних та Національних цілей стійкого розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Стратегічні імперативи управління відображають бажаний кінцевий результат та впливають на процес побудови його досягнення. Відштовхуючись від закладених в офіційних міжнародних й національних документах цілей досягнення стійкого розвитку регіону спробуємо диференціювати їх для більш повного й ґрунтовного осмислення в руслі нашого дослідження (рис. 1).

Стратегічні імперативи управління регіоном з метою досягнення ним стійкого розвитку мають включати соціальні цілі, серед яких перша ціль – *подолання бідності населення у всіх її проявах незалежно від місця проживання*. Хронічна бідність пов'язана з нерівними можливостями щодо отримання якісних послуг, нерівними можливостями щодо працевлаштування й одержання доходів та не повсюдним захистом прав власності. Ринковий механізм не є досконалим, він не може самостійно забезпечити підтримку соціально вразливих верств населення та фінансувати екологічні заходи, тому потребує активного втручання з боку регіональних органів управління. Головне завдання стратегічного управління для подолання бідності в регіоні в тому, щоб створити різні можливості для економічного розвитку й зниження бідності, але не наносячи при цьому шкоду довкіллю, тим паче, що в економічно слабких регіонах саме екосистемні ресурси – джерело існування та захист від еко-лих.

Наступна ціль стійкого розвитку регіону пов'язана з попередньою, а саме – *подолання голоду*. Забезпечення доступними продуктами харчування населення залежить від стану розвитку сільського господарства. Для збільшення продуктивності земель сільськогосподарського призначення з кожним роком вноситься все більше пестицидів й гербіцидів. Більш сучасні засоби підвищення врожайності дозволяють збирати по декілька врожаїв на рік, проте після таких експериментів земля втрачає свої природні здібності до відтворення. Тому поряд із забезпеченням достатньої кількості продовольчих ресурсів населення ставимо питання і про якісне використання сільгоспугідь регіонів. Зреалізувати це можливо завдяки органічним методам, дотриманням принципів невиснажливого та еколого-безпечного землекористування.

Управління продовольчою безпекою регіону має пов'язуватися не тільки із достатньою кількістю продуктів харчування, але й безпосередньо із їх якістю та доступністю для всіх верств населення. Це передбачає такі заходи, як виробництво органічної продукції, формування ресурсної бази для розвитку тваринництва, зберігання (в спеціалізованих складських мережах) та переробку продовольчих ресурсів, контроль за цінами на продукти харчування.

Наступна ціль стійкого розвитку регіону – *охорона здоров'я*. Наголошуємо, що всі групи населення не залежно від місця проживання мають однакове право на отримання медичної допомоги та профілактичних оглядів, що дозволить вчасно виявляти захворювання й зменшити смертність серед населення. Управлінські заходи в даному напрямку завбачають фінансування системи охорони здоров'я: купівлю необхідних та якісних вакцин та лікарських засобів; вчасне оновлення матеріально-технічної бази лікувальних закладів, особливо з віддалених (проблемних) територій; сприяння відпочинку й оздоровленню населення для відтворення його працездатності; впровадження прогресивних методик лікування, пов'язаних з останніми відкриттями в галузі медицини; підтримка вітчизняних винахідників та фінансування лабораторних досліджень.

З ціллю стійкого розвитку регіону, яка передбачає можливість самореалізації, безпосередньо пов'язана наступна ціль – *отримання якісної освіти*. Вона включає забезпечення рівного доступу до середньої та професійно-технічної освіти, а також у зв'язку з НТП можливість навчання, перенавчання й підвищення кваліфікації впродовж усього життя. Важливим завданням управління на даному напрямку є встановлення тісних зв'язків між освітою та наукою, наукою і виробництвом, підтримка саме тих спеціальностей, фахівців яких потребує економіка регіону, а також можливість отримання практичних навиків учнями, що допоможе їм визначитися з вибором спеціальності в майбутньому (на користь тих, що є в регіоні).

Стратегічні імперативи управління економічним розвитком регіону для досягнення ним стійкого розвитку повинні передбачати таку ціль, як *забез-*

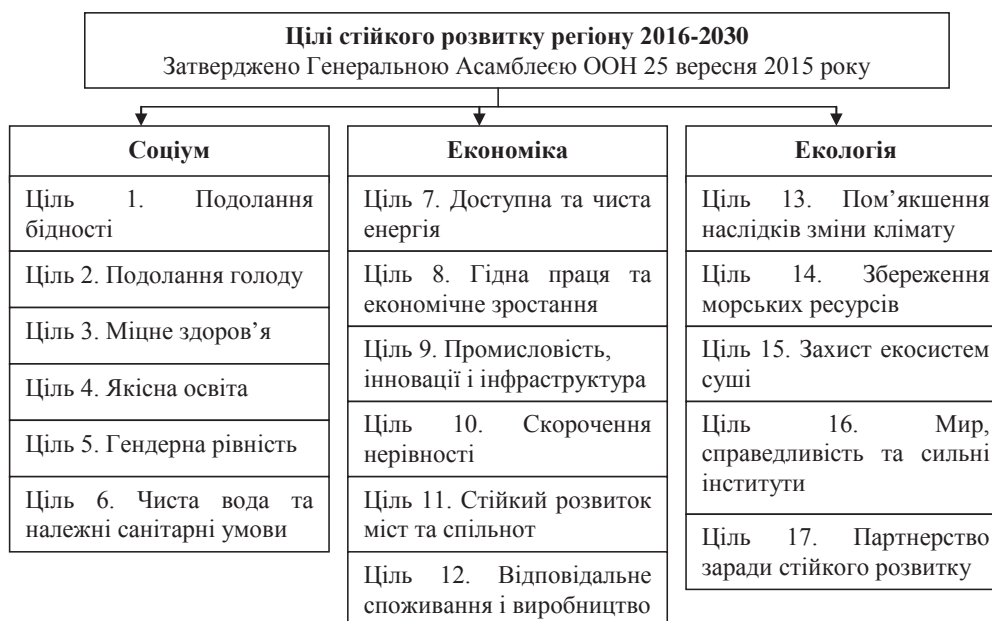


Рис. 1. Диференціація оновлених Цілей стійкого розвитку регіону

печення доступності до недорогих, надійних та сучасних джерел енергії. Так, підвищення енергоефективності за рахунок вироблення зеленої енергії дозволить заощадити ресурси, але не всі регіони мають однакові можливості до розвитку альтернативної енергетики. Тому управлінські рішення тут будуть пов'язані з пошуком безпечних й конкурентоспроможних джерел отримання різного роду біоенергії, таких як гідроелектростанції, сонячна та вітрова енергетика, геотермальні електростанції.

Важливу роль в досягненні стійкого розвитку регіону відіграє ціль *стійкого економічного зростання, повної зайнятості й гідних умов праці*. Економічне зростання регіону не завжди приводить до збільшення доходів громадян та покращення якості послуг, до того ж воно може негативно позначатися на стані довкілля. Економічне зростання може забезпечуватися і за рахунок сировинного низько-технологічного укладу виробництва на фоні морального і фізичного зношення основних засобів, що характерно для депресивних регіонів. Акцентуємо, що стійке економічне зростання має бути соціально спрямованим й екологічно безпечним, з високою часткою високотехнологічної продукції та проходити на базі нового техноукладу. Забезпечити зазначене можуть наступні управлінські заходи: зростання регіону за рахунок підвищення економічної продуктивності шляхом диверсифікації й модернізації; зменшення імпортозалежності; формування інституційного середовища для залучення зелених інвестицій у промисловість; заохочення талановитої молоді до роботи в науковій сфері; підтримка стартапів та малого й середнього зеленого бізнесу; створення нових робочих місць із достойними умовами праці та гідною оплатою в зелених секторах економіки; зменшення техногенних ризиків.

Розвиток населених пунктів віддзеркалює така ціль стійкого розвитку регіону, як *формування сучасної інфраструктури, стійка індустріалізація та прискорення інновацій*. Дана ціль охоплює завдання поширення інвестиційних проектів для розвитку інфраструктури територій; структурні трансформації підприємств з метою збільшення частки виробництва із застосуванням високих й середньовисоких технологій, що дозволять випуск продукції 5-го й 6-го техноукладів; екологізація виробничих технологій; активізація науково-технічних робіт для створення інновацій та комерціалізація їх результатів; збільшення сегменту наукоємної продукції та надійний захист прав інтелектуальної власності; забезпечення доступу до цифрових технологій.

Вагомою для досягнення стійкого розвитку регіону виступає ціль *скорочення нерівностей між регіонами*. Так, диспропорції між регіонами, розшарування суспільства по рівню доходів є серйозною проблемою. Для пом'якшення такої несприятливої ситуації та поступового скорочення нерівностей між територіями потрібна послідовна стратегія, спрямована на перегляд бюджетно-фінансової політики для збалансування податкового навантаження та підвищення доходів населення проблемних регіонів; встановлення контактів між різними групами населення для запобігання конфліктів у майбутньому; залучення населення з відсталих територій до соціо-еколого-економічних процесів країни, а також інвестиційна підтримка економічно слабких регіонів для зростання їх спроможності робити свій внесок у досягнення стійкого розвитку країною в цілому.

Напряму з розвитком регіонів пов'язана ціль *стійкого розвитку міст та громад*. Регіональні

соціо-еколого-економічні тенденції безпосередньо впливають на можливість досягнення стійкого розвитку на загальнонаціональному рівні і навпаки, – держава створює передумови для забезпечення стійкого розвитку на локальному рівні. На даний час можливості соціо-еколого-економічного розвитку міст України обмежені: закриття колись потужних містоутворюючих підприємств зумовлює масову міграцію населення, а в місцевих бюджетах – зменшення доходів; зношеність і застарілість міської інфраструктури та комунікацій (нестача коштів на заміну й модернізацію при збільшенні навантаження на них) все частіше приводить до локальних аварій; не у всіх містах забезпечені належні побутові зручності; нове житло (навіть на вторинному ринку) недоступне більшості українців; не вистачає соціальних об'єктів та якісного транспортного сполучення; спостерігається забудова рекреаційних зон в межах міст. Такий несприятливий для досягнення стійкого розвитку стан справ викликає не тільки браком фінансових коштів та інвестицій, але й неефективним стратегічним управлінням територіями. Стійкий розвиток передбачає паритетність соціо-еколого-економічних інтересів міста, але сучасні пріоритети та прийняті рішення на рівні міського управління не сприяють стійкій урбанізації. Стратегія досягнення безпечного, життєдайного та еко-стійкого розвитку міст і населених пунктів повинна містити комплексне та системне вирішення наступних проблем: наголос не так на житловому будівництві, як на відкритті доступної кредитної лінії для громадян із середнім рівнем доходу; розробка регіональних програм поліпшення умов проживання соціально незахищених груп населення; створення нових підприємств та робочих місць для жителів малих й середніх міст; встановлення екологічних зв'язків між населеними пунктами; особливий контроль за розбудовою та упорядкуванням проблемних територій, підвищений захист довкілля й культурної спадщини в межах проблемних територій.

Стратегування міст та населених пунктів мала б завбачати: створення генеральних планів розвитку територій із врахуванням допустимого навантаження на комунікації та екосистеми локалітетів, враховувати особливості розміщення транспортної, соціальної і комунальної інфраструктури; гарантувати контроль за відведенням землі під різні цілі, що дозволить запобігти хаотичній забудові, відповідатиме потребам громади міста й не порушуватиме еко-стан територій; забезпечити використання еко-безпечних матеріалів у будівництві, зелений дизайн будинків та озеленення прилеглих територій; стійке планування просторового розвитку повинно проходити із залученням до обговорень громадськості; комплексне управління створенням нових районів та розширення існуючих має відбуватися виключно на принципах стійкого розвитку; вчасне вжиття заходів із зменшення негативного еко-впливу міста шляхом очищення та відтворення довкілля, а також стимулювання вторинного використання відходів у виробництві; управління ризиками, пов'язаними з можливими виникненнями техногенних чи природних катастроф (укріплення дамб, утилізація небезпечних речовин); мінімізація шкідливого впливу місцевих підприємств.

Досягнення стійкого розвитку регіону не може відбутися без такої цілі, як *забезпечення переходу до раціональних моделей виробництва й споживання*. Зростання кількості населення приводить до збільшення обсягів використання природних ресур-

сів та, відповідно, утворення відходів, що посилює антропогенний вплив на довкілля. Стійкий розвиток – це збалансований розвиток, тому активно ведуться наукові пошуки встановлення балансу між елементами соціо-еколого-економічної системи регіону. Загальна думка вчених зводиться в основному до пошуку компромісу між використанням природних ресурсів та їх відтворенням. Втім, зважаючи на прискорене скорочення природних запасів вважаємо пошук компромісу недостатнім кроком для збалансованості, тому звертаємо увагу та ресурсо- та енергоємні галузі та зелені технології. Озеленення різних галузей та сфер діяльності регіону дозволить оптимізувати використання природних ресурсів та мінімізувати негативний вплив на довкілля, що відповідає завданням досягнення стійкого розвитку регіону. Проте ринкові механізми не заохочують раціональне господарювання, оскільки ринок зацікавлений у збільшенні кількості виробництва й продажу товару. Без стимулюючих заходів з боку регіонального управління ринок буде й далі приводити до нераціонального ресурсокористування.

Проблемою національного масштабу є критична маса накопичених в регіонах відходів – понад 30 млрд т [2]. Полігони для твердих побутових відходів займають продуктивні території і з кожним роком розширюється їх площа, спричиняючи отруєння підземних вод, повітря та ґрунтів. Досягнути стійкого збалансування без розв’язання питання відходів неможливо.

Для виробництва якісних й безпечних товарів та встановлення еко-балансу грає роль поступове вилучення небезпечних хімічних речовин із процесів виробництва та заміну шкідливих компонентів у виробках на більш безпечні природного походження. Такі вироби зазвичай маркуються й вони несуть меншу загрозу довкіллю та здоров’ю людей.

Раціональне виробництво й споживання та досягнення балансу пов’язане також із запобіганням втратам ресурсів. Недосконалі практики збирання, переробки, зберігання та постачання продукції призводять до продовольчих втрат, а також утворення органічних відходів у великій кількості. В умовах нестачі якісного продовольства важливо максимально запобігти втратам в процесі виробництва й споживання продуктів харчування.

Стійке виробництво і споживання можна забезпечити тільки через стратегічне управління, яке зосередить такі завдання: раціональне освоєння й ефективне використання природних ресурсів; поширення практики переробки та повторного використання відходів; зацікавлення бізнесу до розвитку нової ринкової ніші – переробки відходів із використанням сучасних технологій та методик; застосування дій до підприємств – найбільших забруднювачів довкілля для їх переходу на регенеративне еко-чисте виробництво; підтримка підприємств, що переходять на стійкі методи виробництва; розвиток зеленої хімії; запобігання продовольчим втратам в ланцюгу «виробництво–збут».

Завдання досягнення стійкого розвитку регіону докорінно змінює як основи традиційного господарювання, так і розвиток суспільства. Мова йде про становлення стійкого способу життя, а це відхід від нав’язаної ринком «поведінки споживачів». Так як неможливо знайти повну заміну природним ресурсам, але можна завдяки новітнім технологіям заощадити їх для прийдешніх поколінь, то, міркуємо, необхідно вчитися жити в межах економічної ємності довкілля.

Стратегічні імперативи управління для досягнення стійкого розвитку регіону мають бути скориговані у відповідності з екологічними інтересами. Нерозривно пов’язана з досягненням стійкого роз-



Рис. 2. Стратегічні імперативи управління для досягнення стійкого розвитку регіону

витку регіону ціль *вживання заходів для боротьби із зміною клімату та його наслідками*. Діяльність людини та викиди парникових газів визнано головними причинами кліматичних змін. Для протидії змінам клімату має формуватися стратегія низько-вуглецевого розвитку регіону, мета якої – скорочення шкідливих викидів парникових газів у сфері енергетики, промисловості, сільського й лісового господарства та при утилізації відходів. Додатково сприятиме виробленню кисню збільшення площі земель, вкритих рослинністю. Лісові масиви та водно-болотні угіддя впливають на формування клімату, їх відтворення важливе і в руслі наступної цілі.

Сучасне управління стійким розвитком регіону не може обійтися без цілі *захист, відтворення ресурсів, раціональне ресурсокористування та боротьба з деградацією довкілля*. Варварське використання природних ресурсів призводить до еко-катастроф. Максимальне відтворення природних ресурсів для продовольчих, екологічних та виробничих потреб при раціональному використанні дозволить уникнути дефіциту ресурсів у майбутньому та запобігти деградації довкілля. Беручи до уваги багатоконтентність зазначеної цілі стратегічне управління міститиме такі завдання: збереження, відтворення й стійке використання наземних та прісноводних екосистем; припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття; захист екосистем від деструктивних впливів; збільшення площі природних комплексів; використання досягнень науки для покращення стану довкілля та обґрунтованого вико-

ристання природних ресурсів; облік екосистем й видового різноманіття для гарантування біобезпеки територій.

Згідно проведених досліджень виділимо стратегічні імперативи управління для досягнення стійкого розвитку регіону на довгостроковий період (рис. 2).

Стійкий розвиток не може бути досягнутий частково, з позиції однієї або декількох цілей чи завдань, тому ми поєднали затверджені програмні цілі, що дало можливість завчасно і в один момент побачити цілісну й більш-менш реалістичну картину того, що саме має стати результатом стійкого розвитку регіону та, відповідно, які саме виокремити стратегічні імперативи управління для пришвидшення досягнення стійкого розвитку.

**Висновки з проведеного дослідження.** Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що стратегічні імперативи стратегічного управління стійким розвитком регіону пов'язані з інституційним забезпеченням, інноваційними трансформаціями та бережливим відношенням до ресурсів довкілля. Досягнення стійкого розвитку на перспективу можливе лише за умови переходу на інноваційну модель розвитку, пов'язану із становленням зеленої економіки.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Майбутнє, якого ми прагнемо. URL: [http://www.niss.gov.ua/public/File/2013\\_table/0129\\_rezol.pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/0129_rezol.pdf).
2. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL: [http://un.org.ua/images/SDGs\\_NationalReportUA\\_Web\\_1.pdf](http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf).

**Gerasimchuk Z.V.**

*Doctor of Economics, Professor*

*Higher School of International Relations and Public Communications*

**Svida I.V.**

*Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student*

*Taurian National University named after Vernadsky V.I.*

## STRATEGIC IMPERATIVES MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION

Passing of regions of Ukraine to principles of steady development needs scientific ground of theoretical and applied aspects of strategic management. A task is complicated that steady development of region is a many-sided concept, and a management for the sake of his achievement requires the selection of strategic imperative. Therefore, on the one hand, there is a need for a systematic approach to determining the strategic imperative for sustainable development of the region, on the other hand, taking into account the need for a comprehensive solution of socio-ecological and economic problems of territories, there are difficulties in identifying the priority imperatives of management for achievement sustainable development of the region.

By institutional'noy and methodological pre-condition for the selection of strategic imperative of management steady development of region the documents, which contain imperatives which must stick to in the system and complexity during realization of strategic management, ratified at international and national level must become.

The purpose of the study is to determine the strategic imperative for the management of sustainable development, taking into account the need for a comprehensive solution of socio-ecological and economic problems of territories. The system approach to defining a strategic imperative is based on the Global and National Sustainable Development Goals.

Based on the goals set in the official international and national documents for the achievement of sustainable development of the region, we differentiated them for a more complete and thorough understanding in the framework of our study.

On the basis of conducted research, strategic imperatives of management have been identified to achieve sustainable development of the region in the long run. Sustainable development can not be achieved partially, from the standpoint of one or more goals or objectives, therefore, we combined the approved program goals, which made it possible to see in advance and at the same time a holistic and more or less realistic picture of what exactly should become the result of sustainable development of the region and, accordingly, which ones to distinguish the strategic imperatives of management for acceleration has been achieved sustainable development.

The conducted studies allowed us to conclude that the strategic imperatives of strategic management of sustainable development in the region are related to institutional provision, innovative transformations and a careful attitude to environmental resources. The achievement of sustainable development in the future is possible only with the transition to an innovative development model associated with the emergence of a green economy.